

WOJNA I PAMIĘĆ

WYBRANE ZAGADNIENIA Z DZIEJÓW
POLSKIEGO PAŃSTWA PODZIEMNEGO

KSIĘGA PAMIĄTKOWA DEDYKOWANA
PROFESOROWI GRZEGORZOWI MAZUROWI

POD REDAKCJĄ NAUKOWĄ
OLGIERDA GROTTA I RENATY KRÓL-MAZUR

WOJNA I PAMIĘĆ

WOJNA I PAMIĘĆ

WYBRANE ZAGADNIENIA
Z DZIEJÓW POLSKIEGO PAŃSTWA
PODZIEMNEGO

KSIĘGA PAMIĄTKOWA DEDYKOWANA
PROFESOROWI GRZEGORZOWI MAZUROWI

*Pod redakcją
Olgierda Grotta
Renaty Król-Mazur*

Muzeum Armii Krajowej
im. gen. Emila Fieldorfa Nila w Krakowie

Kraków 2026

Olgiert Grott
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ <https://orcid.org/0000-0003-3489-2660>
✉ olgiert.grott@uj.edu.pl

Renata Król-Mazur
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
✉ <https://orcid.org/0000-0003-1795-8971>
✉ renata.krol-mazur@uj.edu.pl

© Copyright by Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie, 2026

Recenzja: prof. Bogdan Chrzanowski, prof. Agnieszka Kastory

Opracowanie redakcyjne:
Dorota Ilnicka

Projekt okładki:
Marta Jaszczuk

Koordinacja projektu „*Wojna i pamięć. Wybrane zagadnienia z dziejów Polskiego Państwa Podziemnego*” publikacja: Arkadiusz Bąk, Joanna Chudzicka

Na okładce:
Żołnierze kompanii warszawskiej i szwadronu „Tomka” 27 WDP AK
na Ziemi Lubelskiej, lipiec 1944 r.
Ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej w Krakowie

Seria w ramach Biblioteki Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, nr 20
Redaktor serii: dr hab. Olgiert Grott, prof. UJ

ISBN 978-83-8368-460-4 (druk)
ISBN 978-83-8368-461-1 (pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788383684611>

Wydanie II
Kraków 2026

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

<i>Tabula gratulatoria</i>	9
Jacek M. Majchrowski, <i>Słowo wstępne</i>	13
Renata Król-Mazur, <i>Profesor Grzegorz Mazur – historyk, politolog, niestrudzony badacz Polskiego Państwa Podziemnego</i>	15
<i>Profesor Grzegorz Mazur we wspomnieniach kolegów i uczniów</i> (oprac. Renata Król-Mazur)	29
Jacek Chrobaczyński, <i>Kraków 18 stycznia 1945 roku. Kilka uwag do maksiproblemu</i>	57
Andrzej Borcz, <i>Pamięć autobiograficzna jako źródło historyczne przydatne do badań dziejów Armii Krajowej – na przykładzie wspomnień ppor. Józefa Blajera ps. „Bej”</i>	75
Tadeusz Dubicki, <i>Baza Łączności Zagranicznej ZWZ „Bolek” w Bukareszcie (grudzień 1939-listopad 1940). Aspekty służby kurierskiej</i>	119
Tomasz Dudek, <i>Polska konspiracja wojskowa na Tarnopolszczyźnie (1939–1944)</i>	135
Paweł Gługła, <i>Pułkownik doktor Jerzy Pertkiewicz ps. „Drzazga” (1920–2018) – żołnierz ZWZ-AK ziemi tarnowskiej</i>	149
Dawid Golik, <i>Akcje „Taśma” i „Łańcuch” na terenie Okręgu AK Kraków</i>	179
Waldemar Grabowski, <i>Wydział Wojskowy Komendy Okręgu Armii Krajowej Kraków</i>	211
Aleksander Głogowski, <i>Polska emigracja wojskowa w Pakistanie</i>	227
Barbara Jundo-Kaliszewska, <i>Polski ruch oporu na Wileńszczyźnie w kanonie litewskiej pamięci historycznej po 1989 r.</i>	241
Karol Kordas, <i>Krakowskie środowisko ogólnopolskiego Okręgu Żołnierzy Armii Krajowej Obszaru Lwowskiego im. „Orląt Lwowskich” – historia i działalność</i>	267

SPIS TREŚCI

Monika Makowska, <i>Walczyli o Polskę nie tylko sztuką. Wybitni artyści muzycy w służbie ZWZ i AK – Roman Padlewski i Jan Ekier</i>	301
Grzegorz Ostasz, <i>Liderzy podziemnej armii w Rzeszowie 1939–1945. Portret zbiorowy</i>	345
Anna Pachowicz, <i>Inspektorat Rejonowy AK Tarnów (Okręg AK Kraków) pod kierownictwem pplk. Stefana Musiałka-Łowickiego</i>	367
Paweł Skorut, <i>Armia Krajowa i podziemie prołondyńskie w przekazie propagandowym PPR i PZPR a koncepcja budowy nowego państwa. Analiza zagadnienia na wybranych przykładach z przemówień Władysława Gomułki</i>	385
Jan Pisuliński, <i>Polskie podziemie niepodległościowe na Rzeszowszczyźnie wobec Ukraińców</i>	405
Marta Polaczek-Bigaj, <i>Non omnis moriar. Analiza fenomenu mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”</i>	419
Andrzej P. Łydka, <i>Kooperacja struktur Okręgu Kraków i Okręgu Śląsk Armii Krajowej na terenie olkuskich obwodów AK</i>	435
Wojciech Łysek, <i>Szkic do biografii Janusza Bokszczanina (1894–1973)</i>	455
Renata Król-Mazur, <i>Z problematyki tworzenia pierwszych wojskowych organizacji konspiracyjnych. Władysław Sikorski i oficerowie o sanacyjnym rodowodzie w Służbie Zwycięstwu Polski (SZP) i Związku Walki Zbrojnej (ZWZ)</i>	467
Olgierd Grott, <i>„Aktualne Wiadomości z Polski i ze Świata” – pismo narodowo-radyczne z lat okupacji. Światopogląd – ideologia – polityka</i>	489
Joanna Chudzicka, <i>Dom nr 21 przy ul. 7 Kamienic w Częstochowie – ostatnia kwatera gen. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka”</i>	511
O autorach	531
Indeks osób	537

prof. dr hab. Grzegorz Mazur

TABULA GRATULATORIA

Bajor Piotr (UJ, Kraków)

Bankowicz Marek (UJ, Kraków)

Boćkowski Daniel (IH PAN/UwB, Białystok)

Bonusiak Andrzej (URz, Rzeszów)

Bonusiak Grzegorz (URz, Rzeszów)

Bonusiak Włodzimierz (URz, Rzeszów)

Bujwid-Kurek Ewa (UJ, Kraków)

Bukowski Waldemar (IH PAN / Pracownia Słownika Historyczno-Geograficznego
Małopolski, Kraków)

Chmielarz Andrzej (Warszawa)

Chrobaczyński Jacek (Kraków)

Chrzanowski Bogdan (UG, Gdańsk)

Czarnota Tomasz (UMCS, Lublin)

Dudek Andrzej (UJ, Kraków)

Friszke Andrzej (ISP PAN, Warszawa)

Galon Maksymilian (UJ, Kraków)

Głogowski Aleksander (UJ, Kraków)

Głowacki Albin (UŁ, Łódź)

Golon Mirosław (UMK, Toruń)

Grabowski Marcin (UJ, Kraków)

Grabowski Waldemar (IPN, Warszawa)

Grata Paweł (URz, Rzeszów)

TABULA GRATULATORIA

Grott Olgierd (UJ, Kraków)
Jach Anna (UJ, Kraków)
Jeziorny Dariusz (UŁ, Łódź)
Jundo-Kaliszewska Barbara (UŁ, Łódź)
Kastory Agnieszka (UJ, Kraków)
Kiwior-Filo Małgorzata (UJ, Kraków)
Kokoszko Maciej (UŁ, Łódź)
Kolaszyński Mateusz (UJ, Kraków)
Kolbaia Dawid (SEW UW, Warszawa)
Korzeniewska-Wiszniewska Mirella (UJ, Kraków)
Kosowska-Gąstoł Beata (UJ, Kraków)
Kozbiał Krzysztof (UJ, Kraków)
Krotofil Maciej (UMK, Toruń)
Król-Mazur Renata (UJ, Kraków)
Kunert Andrzej Krzysztof (Warszawa)
Kuzicki Jerzy (URz, Rzeszów)
Leinwand Aleksandra (IH PAN)
Litwiński Robert (UMCS, Lublin)
Łaskiewicz Hubert (SEW UW, Warszawa)
Łysek Wojciech (ISP PAN, Warszawa)
Maj Ireneusz Piotr (SEW UW, Warszawa)
Malicki Jan (SEW UW, Warszawa)
Mania Andrzej (UJ, Kraków)
Marciniak Wojciech (UŁ, Łódź)
Materski Wojciech (SEW UW, Warszawa)
Mazur Mariusz (UMCS, Lublin)
Młynarski Tomasz (UJ, Kraków)
Motyka Grzegorz (ISP PAN/Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa)
Obacz Piotr (UJ, Kraków)
Orman Elżbieta (IH PAN/PSB, Warszawa-Kraków)
Ostasz Grzegorz (PRz, Rzeszów)
Pisuliński Jan (URz, Rzeszów)
Połaczek-Bigaj Marta (UJ, Kraków)
Pugacewicz Tomasz (UJ, Kraków)
Reczyńska Anna (UJ, Kraków)
Rezmer Waldemar (UMK, Toruń)
Roman Wanda Krystyna (UMK, Toruń)

TABULA GRATULATORIA

Romanowski Andrzej (IH PAN/PSB, Warszawa-Kraków)
Röskau-Rydel Isabel (UKEN, Kraków)
Rydel Jan (UKEN, Kraków)
Sioma Marek (UMCS, Lublin)
Stobiecki Rafał (UŁ, Łódź)
Suchcitz Andrzej (Instytut Polski i Muzeum im. Generała W. Sikorskiego, Londyn)
Szarota Tomasz (IH PAN, Warszawa)
Szlachta Bogdan (UJ, Kraków)
Ślufińska Monika (UJ, Kraków)
Tebinka Jacek (UG, Gdańsk)
Tkaczyński Jan (UJ, Kraków)
Trojnar Ewa (UJ, Kraków)
Węc Janusz (UJ, Kraków)
Wiekłuk-Marianowska Anna (IH PAN/PSB, Warszawa-Kraków)
Wierzbieniec Wacław (URz, Rzeszów)
Wnuk Rafał (KUL, Lublin/Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk)
Wołos Mariusz (UKEN, Kraków)
Wordliczek Łukasz (UJ, Kraków)
Wordliczek Rafał (UJ, Kraków)
Zapalec Anna (UKEN, Kraków)
Zapart Robert (URz, Rzeszów)
Zasztowt Leszek (Instytut Historii Nauki imienia Ludwika i Aleksandra Birken-
majerów PAN, SEW UW, Warszawa)
Żbikowski Andrzej (ŻIH, Warszawa)

SŁOWO WSTĘPNE

Historia, zwłaszcza najnowsza, zawsze była elementem rozgrywek politycznych. Każda opcja polityczna chciała prezentować nieodległe wydarzenia w sposób dla siebie korzystny. Przypisywane wielu politykom, a przypięte Bolesławowi Piaseckiemu stwierdzenie, że historie tworzy się dwa razy: raz, gdy się w niej uczestniczy, a drugi raz, gdy się z niej wybiera to, co chce się przekazać przyszłym pokoleniom, było aktualne przez cały okres po zakończeniu II wojny światowej.

Klasycznym tego przykładem jest stosunek – czy raczej ewolucja tego stosunku – do całości działań Armii Krajowej. Od krytyki, i to czasami krytyki totalnej, do uwielbienia i bezkrytycznego podejścia do działań tej formacji. Na szczęście znaleźli się uczeni, którzy w sposób obiektywny, bez oglądania się na aktualną poprawność polityczną, pisali o Armii Krajowej. Do grona tych uczonych należy bez wątpienia prof. Grzegorz Mazur. Napisana i obroniona, a następnie wydana praca o Biurze Informacji i Propagandy ZWZ AK była prawdopodobnie pierwszą w krajowej literaturze naukowej publikacją dotyczącą tego, na owe lata delikatnego, zagadnienia. O rzetelności prof. Mazura świadczy także fakt, iż nie ograniczył się do korzystania ze źródeł pisanych, ale odbył szereg rozmów ze świadkami wydarzeń, a jeden z nich, wówczas bardzo przez władze polityczne niechętnie widziany – Władysław Bartoszewski – przyjechał na obronę pracy. Ta głęboko wpojona rzetelność naukowa owocowała również w innych przedsięwzięciach. Profesor w dużej mierze koncentrował się na zagadnieniach niewygodnych politycznie, a mianowicie na kwestiach dotyczących ziem wschodnich. One także wymagały odpowiedniego podejścia, delikatności i rzetelności. I tu, jak zawsze, wywiązał się celująco ze swojej

roli. Mój kontakt naukowy z Profesorem dotyczył nieco innej dziedziny, mianowicie biografistyki. Przygotowując pracę *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, poprosiłem go, by zajął się znaczącym jej fragmentem dotyczącym dowództwa Wojska Polskiego, a także by pomógł mi przy redakcji całości. W obu kwestiach Profesor wykonał swoje zadania znakomicie.

Książka, którą oddajemy do rąk czytelnika, jest podsumowaniem całokształtu działalności prof. Mazura; uczonego, który ma – można to powiedzieć – markę wyraźnie wyjątkową spośród osób zajmujących się pewnymi tematami. Nie sztuką jest bowiem pisanie o tym obecnie, sztuką było to 40 lat temu i z tej próby Profesor wyszedł obronną ręką.

Prezentowana książka jest najlepszym dowodem, iż jest Profesor uczonym, któremu nie można zarzucić braku rzetelności historycznej, a grono osób uczestniczących w przygotowaniu tej publikacji jest najlepszym tego dowodem.

Jacek M. Majchrowski

Renata Król-Mazur

Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Jagielloński

PROFESOR GRZEGORZ MAZUR – HISTORYK, POLITOLOG, NIESTRUDZONY BADACZ POLSKIEGO PAŃSTWA PODZIEMNEGO

Profesor Grzegorz Mazur urodził się w Krakowie 14 lipca 1952 r. i – jak sam wielokrotnie stwierdzał – dopiero on był krakowianinem od urodzenia, jego rodzice przybyli bowiem do Krakowa z innej części Galicji, z Łańcuta. W zbiorach rodziny zachował się przydział na mieszkanie, jeden pokój wraz z kuchnią, który jego matka – Aurelia Mazur – otrzymała w 1947 r. w budynku przy ul. Szpitalnej 18. Kamienica ta (o nazwie „Klasztorzek” lub „Pod Obrazem”) należała od XVII w. do ss. prezentek, które od lokatorów pobierały wtedy niewielki czynsz. Po wielu latach i przeprowadzonej pod kontrolą konserwatora zabytków renowacji został tam umieszczony Internat przy Liceum Sióstr Prezentek. W owym czasie jednak warunki bytowe w mieszkaniu w starej kamienicy, nawet w centrum Krakowa, były dość spartańskie – nie było centralnego ogrzewania ani łazienki, a toaleta znajdowała się w suterenie. Na parterze mieścił się zakład naprawczy „wod.-kan.-gaz.”, w związku z czym na podwórku leżały całe stosy rur, po których wieczorami ugaśniały się dorodne szczury. Zgodnie z zasadami rejonizacji szkolnictwa w wieku siedmiu lat Grzegorz Mazur poszedł do Szkoły Podstawowej nr 21, mieszczącej się przy pl. Matejki (dziś jest to pusty budynek, ulegający procesowi niszczenia). Uczęszczał do niej przez pięć lat – potem jego ojciec otrzymał mieszkanie przy ul. Józefa Friedleina, więc Grzegorz Mazur trafił najpierw do Szkoły Podstawowej nr 36, a potem – nr 106.

Na osobowość Grzegorza Mazura ogromną rolę wywarła rodzina. Dziadek od strony matki, Roman Turek (1898–1982), ukończył cztery klasy austriackiej szkoły powszechnej, po czym został zmobilizowany w 1916 r. do armii austro-węgierskiej. Później walczył w Wojsku Polskim w obronie Lwowa w latach 1918–1919, brał udział w wojnie 1920 r. oraz w szeregach 3 Dywizji Piechoty Legionów gen. Leona Berbeckiego w tzw. buncie Żeligowskiego. Powrócił z wojny z Krzyżem Walecznych i po demobilizacji zaczął pracować jako palacz w likierni hr. Alfreda Potockiego w Łańcucie. W latach 60. przeszedł na emeryturę i stał się znany jako autor książek, w dużym stopniu o charakterze autobiograficznym, które zyskały uznanie krytyków¹, a sam został członkiem Związku Literatów Polskich. Jego uczestnictwo w kampanii wrześniowej i ZWZ-AK (ps. „Odys”) było czymś naturalnym. Po latach został też odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Dziadek od strony ojca, Józef Mazur, w czasie I wojny światowej należał do Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), a w okresie międzywojennym pracował w szkolnictwie. Ojciec, Maciej Mazur (1925–2021), przed wojną należał do harcerstwa, a w czasie wojny był żołnierzem Armii Krajowej obwodu Łańcut (ps. „Kujawa”). Po wojnie pracował w Obserwatorium Seismologicznym Instytutu Geofizyki PAN na Wawelu, którego był kierownikiem w latach 1972–1990. Pełnił także funkcję prezesa Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii (1973–1983), a później został jego członkiem honorowym. Był inicjatorem, twórcą i organizatorem wielu przedsięwzięć naukowych, planetariów w Chorzowie i Krakowie oraz obserwatorium młodzieżowego w Niepołomicach, ekspedycji naukowej na wielkie całkowite zaćmienie Słońca na Saharę do Nigru w 1973 r. W Pałacu Młodzieży im. Henryka Jordana w Krakowie stworzył Pracownię Astronomii, w której przez wiele lat sprawował opiekę nad młodymi pasjonatami kosmosu. Był autorem pierwszego i jedyne wydane w Polsce *Atlasu nieba*². Został odznaczony m.in. Krzyżem Armii Krajowej i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Po wielu latach listę członków rodziny prof. Grzegorza Mazura posiadających interesującą przeszłość uzupełnił jego teść, Artur Król, z tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata.

Zainteresowanie historią w tej sytuacji było oczywiste, choć istotną rolę odegrała także w krakowskim XIV Liceum prof. Teresa Korzeniowa-Gniatczykowa, która uczyła tego, co w historii jest najważniejsze – myślenia przyczynowo-skutkowego,

¹ Jego książki: *Moja mama, ja i reszta*; *W służbie najjaśniejszego Pana*; *Wróć, ucałuj...; Zamęt; Topiel; Pokosy*.

² M. Mazur, *Atlas nieba*, Warszawa 1963.

łączenia i kojarzenia faktów. Miała bezlitosny stosunek do uczniów, którzy tego nie potrafili, wyrażający się w słowach „na wystawę drobiu”, ale zarazem była przez wszystkich podopiecznych lubiana. W liceum Grzegorzowi Mazurowi towarzyszyli: w pierwszej klasie Bronisław Wildstein, który zmienił jednak po roku szkołę, a także znana postać w późniejszej krakowskiej opozycji – Zbigniew Solak, niestety przedwcześnie zmarły, dobrze zapowiadający się historyk.

Grzegorz Mazur studiował historię na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1971–1976, dzięki czemu mógł wysłuchiwać wykładów znakomitych profesorów: Józefa Wolskiego, Aleksandra Krawczuka, Józefa Mitkowskiego, Jerzego Wyrozumskiego, Antoniego Podrazy, Józefa A. Gierowskiego, Józefa Buszki, Władysława A. Serczyka, Danuty Czerskiej, Celiny Bobińskiej, Henryka Batowskiego i Mariana Zgórniaka. Ten ostatni był jego opiekunem przy pisaniu pracy magisterskiej, doktoratu i habilitacji oraz odegrał ogromną rolę w kształtowaniu młodego historyka. Lata studiów były też okresem działalności w Kole Naukowym Historyków. Mimo iż wielu jego kolegów angażowało się w działalność opozycyjną, to on od samego początku skupiał się na pracy naukowej, penetrowaniu archiwów i bibliotek. W 1976 r. obronił pracę magisterską pt. „Walki o wyzwolenie północnej części województwa krakowskiego w latach 1944–1945”, napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Mariana Zgórniaka.

Pod wpływem ojca został członkiem Koła Naukowego Studentów Astrofizyki (miało to w sumie incydentalny charakter) i w 1973 r. wziął udział w studenckiej wyprawie naukowej na obserwację zaćmienia Słońca na Saharze (najdłuższego w XX w.). Dzięki rodzicom połąkł bakcyła podróżowania i wędrówki po świecie stały się jego pasją, zwłaszcza gdy chodziło o kraje basenu Morza Śródziemnego, Indie, Nepal i Singapur. Z każdej, oprócz wspaniałych opowieści, którymi nieraz dzielił się z przyjaciółmi i ze studentami, przywoził też mnóstwo historycznych pamiątek (a zwłaszcza różnego rodzaju broni), z którymi później męczyła się jego żona, zastanawiając się, gdzie je schować, aby nie stanowiły zagrożenia dla dzieci.

Obroniona w 1985 r. rozprawa doktorska pt. „Biuro Informacji i Propagandy SZP-ZWZ-AK 1939–1945” napisana została pod kierunkiem prof. dr. hab. Mariana Zgórniaka, a recenzentami byli profesorowie Aleksander Gieysztor i Józef Buszko. Mimo iż na początku prof. Zgórniak uprzedzał swojego wychowanka, że będzie to „praca do szuflady”, to jednak doktorat ukazał się drukiem w 1987 r., wydany przez Instytut Wydawniczy „Pax”³. Autor za pracę tę otrzymał szereg

³ G. Mazur, *Biuro Informacji i Propagandy SZP-ZWZ-AK 1939–1945*, przedm. A. Gieysztor, Warszawa 1987.

nagród (tygodnika „Kierunki”, im. Wincentego Rzymowskiego, Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministra Obrony Narodowej). Przez znawców przedmiotu została ona zaliczona do czołowych, najważniejszych prac poświęconych dziejom Polskiego Państwa Podziemnego. Później ukazały się kolejne rozprawy i książki dotyczące dziejów BIP, w tym dokumenty ze zbiorów Tadeusza Żencykowskiego⁴. Ta książka podkreślała ogromną rolę inteligencji polskiej w walce o zachowanie najważniejszych wartości narodowych w czasie ostatniej wojny, zarazem stanowiła dla jej autora niepowtarzalną okazję spotkania wybitnych jej przedstawicieli: uczonych, literatów, dyplomatów, prawników i wielu innych. Nie sposób w tym miejscu wymienić wszystkich, ale podjęta tematyka badań doprowadziła z jednej strony do bardzo bliskich kontaktów z pracownikami Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa – Janem Nowakiem-Jeziorańskim (do dzisiaj jego autobiografia, opatrzona specjalną dedykacją, jest jedną z najcenniejszych pamiątek w zbiorach prof. Grzegorza Mazura), Tadeuszem Żencykowskim, Andrzejem Pomianem (właśc. Bohdanem Sałacińskim), a z drugiej strony do bliskich związków z paryskim Instytutem Literackim Jerzego Giedroycia. Jeszcze przed 1989 r. przekazał Nowakowi-Jeziorańskiemu odnaleziony przez siebie w Centralnym Archiwum (CA) KC PZPR raport z odbytej w 1941 r. rozmowy z ukraińskim politykiem Wołodymyrem Horbowym (byłym ministrem w rządzie Jarosława Stećki), który następnie został opublikowany w kolejnym wydaniu „Kurier z Warszawy”, a także w paryskich „Zeszytach Historycznych”⁵. Inny ważny dokument, „Instrukcję ogólnoorganizacyjną »Antyk«”, z zastrzeżonego tzw. zespołu Antyku w CA KC PZPR, sygn. 228/I-1, k. 41-42a, przekazał Władysławowi Bartoszewskiemu, który opublikował ją następnie w paryskich „Zeszytach Historycznych”⁶.

Ogromne znaczenie miało uczestnictwo w seminarium doktoranckim prowadzonym przez prof. Zgórniaka, aż do kolokwium habilitacyjnego, w którym obecni też byli m.in. późniejsi profesorowie: Andrzej Mania, Irena Stawowy-Kawka, Józef Łaptos, Andrzej Essen, Wojciech Rojek, Jan Rydel, Piotr Mikietyński i wielu innych. To seminarium znakomicie ukształtowało jego uczestników na historyków i politologów. Profesor Grzegorz Mazur uzyskał tytuł doktora habilitowanego w 1995 r. na podstawie rozprawy „Pokucie w latach drugiej wojny światowej.

⁴ *Akcja dywersyjna „N”*. Dokumenty i materiały z archiwum Tadeusza Żencykowskiego, oprac., przedm. i przyp. G. Mazur, Wrocław 2000.

⁵ J. Nowak [Z. Jeziorański], *Rozmowa z Władimirem Horbowym*, „Zeszyty Historyczne” 1990, z. 95, s. 222-226.

⁶ *Instrukcja ogólnoorganizacyjna „Antyk”*, „Zeszyty Historyczne” 1984, z. 70, s. 77-80.

Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia”. Uzyskując doktorat w dziedzinie nauk politycznych i habilitację w dziedzinie nauk humanistycznych (historia), stał się badaczem realizującym się w dwóch dyscyplinach naukowych. Najlepszym przykładem tej interdyscyplinarności jest wydana w 2007 r. książka *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939*⁷, która stała się podstawą do uzyskania tytułu profesora nauk humanistycznych.

Profesor Grzegorz Mazur z Uniwersytetem Jagiellońskim związany jest od 1976 r. Zaczynał pracę jako młodszy bibliotekarz w Bibliotece Instytutu Nauk Politycznych, a po roku został asystentem w Instytucie Nauk Politycznych na Wydziale Prawa i Administracji. Z Instytutem Nauk Politycznych związany był aż do przejścia na emeryturę w 2023 r. W Instytucie przez wiele lat był kierownikiem Katedry Historii Polski Współczesnej. Na Uniwersytecie Jagiellońskim był członkiem Rady Archiwalnej, zasiadał także w Senacie.

Kolejnym kierunkiem badań prof. Grzegorza Mazura były dzieje Małopolski Wschodniej w czasie II wojny światowej. Były one w dużym stopniu zaniedbane przez historyków, a jego rozprawa habilitacyjna *Pokucie w latach drugiej wojny światowej. Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia*⁸ (opublikowana w 1994 r.) wytyczyła drogę przyszłym badaczom konspiracji polskiej na kresach południowo-wschodnich. Oznaczała ona podjęcie badań nad zupełnie przez historyków pomijanymi losami Kresów Wschodnich. Wynikało to zresztą z faktu, iż cenzura nie dopuszczała do rozwinięcia na szeroką skalę studiów nad tą problematyką. Szczęśliwy los pozwolił na zajęcie się nimi, jak też najnowszą historią Lwowa, w okresie, gdy polityczne uwarunkowania zmieniły się na tyle, że zniknęły wszelkie cenzuralne obostrzenia z epoki PRL. Wtedy też rozpoczęła się wymiana korespondencji oraz współpraca z prof. Jerzym Węgierskim. Zarazem oznaczało to wejście w skomplikowany krąg stosunków polsko-ukraińskich i w latach następnych Grzegorz Mazur brał aktywny udział w pracach Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków. Opublikował szereg ważnych tekstów z tym związanych, a na szczególną uwagę zasługują dwie książki: *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939*⁹ oraz *Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa 1 IX 1939–5 II 1946*¹⁰.

⁷ G. Mazur, *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939*, Kraków 2007, Societas, t. 7.

⁸ Idem, *Pokucie w latach drugiej wojny światowej. Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia*, Kraków 1994, *Rozprawy Habilitacyjne – Uniwersytet Jagielloński*, nr 286.

⁹ Idem, *Życie polityczne...*

¹⁰ *Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa 1 IX 1939–5 II 1946*, oprac. G. Mazur, J. Skwara, J. Węgierski, Katowice 2007.

Za tę ostatnią został uhonorowany prestiżową nagrodą „Przeglądu Wschodniego”. Obie książki spotkały się z uznaniem środowiska, pierwsza z nich stanowiła próbę pełnego ukazania dziejów Lwowa od zakończenia I wojny światowej, z całą jego skomplikowaną mozaiką narodowościową i polityczną. Profesor Grzegorz Mazur należał do najaktywniejszych członków Forum, opracowując i wygłaszając wiele referatów, które następnie zostały opublikowane w językach polskim i ukraińskim.

Działalność międzynarodową prowadził również w ramach prac Polsko-Gruzińskiej Komisji Historyków (w latach 2017–2021), publikując i wygłaszając referaty zarówno w Polsce, jak i w Gruzji. Powołanie w skład tej komisji było docenieniem jego zainteresowań i wkładu w badania dziejów ruchu prometejskiego oraz polskich służb specjalnych. Stąd też współpraca ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego oraz udział w konferencjach organizowanych przez Centralny Ośrodek Szkolenia i Edukacji ABW w Emowie pod Warszawą. Zainteresowania badawcze nad dziejami polskich służb specjalnych były zresztą daleko wcześniejsze, już w 1994 r. opublikował bowiem rozprawę o rozpracowaniu przez wywiad Związku Walki Zbrojnej (ZWZ) niemieckich przygotowań do agresji na Związek Radziecki w 1941 r.¹¹ Później udało mu się ściągnąć z Australii, będące w posiadaniu rodziny, wspomnienia szefa Odcinka Wywiadu ZWZ-AK na Ukrainie w latach 1941–1944, ppłk. dypl. Aleksandra Klotza, i wydać je w formie książkowej¹².

Profesor Grzegorz Mazur znany jest jako autor wielu prac dotyczących dziejów Polskiego Państwa Podziemnego, aczkolwiek w jego dorobku odnajdujemy też takie, które dotyczą innych zagadnień. Na uwagę zasługuje napisana wspólnie z prof. Rojkiem i prof. Zgórniakiem monografia inspektoratu nowosądeckiego ZWZ-AK i 1 Pułku Strzelców Podhalańskich AK¹³, z uznaniem przyjęta także przez środowisko kombatanów AK ziemi sądeckiej (*notabene* pracą tą wykupił się w łaski swoich przyszłych teściów). Był autorem i współautorem wielu publikacji zbiorowych, w tym autorem licznych tekstów poświęconych realizacji planu „Burza”.

Zainteresowanie biografistyką od początku jego pracy naukowej zaowocowało wieloma tekstami na łamach „Zeszytów Historyczno-Politycznych Stronnictwa Demokratycznego”, „Kierunków”, „Polski Zbrojnej” oraz paryskich „Zeszytów Historycznych”, a także *Polskiego słownika biograficznego*. Były to przede wszystkim

¹¹ G. Mazur, *Wywiad ZWZ a plan „Barbarossa”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne” 1994, z. 112.

¹² A. Klotz, *Zapiski konspiratora 1939–1945*, oprac., wstęp i przyp. G. Mazur, Kraków 2001, Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 13.

¹³ G. Mazur, W. Rojek, M. Zgórniak, *Wojna i okupacja na Podkarpaciu i Podhalu na obszarze inspektoratu ZWZ-AK Nowy Sącz 1939–1945*, Kraków 1998.

Historia, zwłaszcza najnowsza, zawsze była elementem rozgrywek politycznych. Każda opcja polityczna chciała prezentować nieodległe wydarzenia w sposób dla siebie korzystny. Przypisywane wielu politykom, a przypięte Bolesławowi Piaseckiemu stwierdzenie, że historii tworzy się dwa razy: raz, gdy się w niej uczestniczy, a drugi raz, gdy się z niej wybiera to, co chce się przekazać przyszłym pokoleniom, było aktualne przez cały okres po zakończeniu II wojny światowej. [...]

Klasycznym tego przykładem jest stosunek – czy raczej ewolucja tego stosunku – do całości działań Armii Krajowej. Od krytyki, i to czasami krytyki totalnej, do uwielbienia i bezkrytycznego podejścia do działań tej formacji. Na szczęście znaleźli się uczeni, którzy w sposób obiektywny, bez oglądania się na aktualną poprawność polityczną, pisali o Armii Krajowej. Do grona tych uczonych należy bez wątpienia prof. Grzegorz Mazur. [...] Książka, którą oddajemy do rąk Czytelnika, jest podsumowaniem całokształtu działalności prof. Mazura; uczonego, który można powiedzieć – markę wyraźnie wyjątkową spośród osób zajmujących się pewnymi tematami. Nie sztuką jest bowiem pisanie o tym obecnie, sztuką było to 40 lat temu i z tej próby Profesor wyszedł obronną ręką.

ze wstępu prof. Jacka M. Majchrowskiego

MUZEUM AK – INSTYTUCJA KULTURY MIASTA KRAKOWA I WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

 Kraków

 MAŁOPOLSKA

**WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA**

<https://akademicka.pl>

